

ELS HORTS URBANS A LA CIUTAT DE BARCELONA

Les experiències d'Horts Urbans Comunitaris com a formes d'intervenció social i ambiental

Autora: Addaia Aragay Esmerats

Tutors: Martí Boada i Juncà, Gonzalo Gamboa Jiménez
setembre de 2010

Resum

Aquest estudi presenta la situació actual dels horts urbans (i periurbans) a la ciutat de Barcelona, els quals s'han classificat segons el tipus d'organització desenvolupada a cada projecte. Així, podem trobar horts de gestió: **a)** individual i autogestionada; **b)** comunitària i autogestionada; **c)** individual i supervisada, i **d)** comunitària i supervisada.

Els horts urbans es presenten, en general, com una eina interessant en la millora de la sostenibilitat urbana. A més de tenir una clara funció d'entreteniment, són propostes que consideren la internalització a les ciutats de la producció de part dels aliments que s'hi consumeixen i alhora aprofiten part dels residus que s'hi produeixen.

En particular, els horts urbans *comunitaris i autogestionats* – el centre d'aquest estudi – es plantegen com espais de participació i autogestió d'acord a la complexitat del context local, d'integració social a través de noves formes de relació i de creació, d'educació ambiental i de transmissió i intercanvi de coneixements inter-generacional. A més, es presenten com una alternativa d'organització realment participativa del territori urbà.

Finalment, i d'acord amb l'anterior, es destaquen un conjunt de característiques dels projectes d'horts urbans comunitaris, que juguen un rol fonamental en la capacitat d'aquests per intervenir en aspectes socials i ambientals de la ciutat; característiques que s'haurien de tenir en compte a l'hora de promocionar i implementar projectes d'horts urbans de qualsevol tipus.

Paraules clau: Barcelona, Horts urbans, Auto-gestió, Participació, Sostenibilitat urbana, Comunitat

Resumen

Este estudio presenta la situación actual de los huertos urbanos (y periurbanos) en la ciudad de Barcelona, los cuales se han clasificado según el tipo de organización desarrollada en cada proyecto. Así, podemos encontrar huertos de gestión: **a)** individual y autogestionada; **b)** comunitaria y autogestionada; **c)** individual y supervisada, y **d)** comunitaria y supervisada.

Los huertos urbanos se presentan, en general, como una herramienta interesante en la mejora de la sostenibilidad urbana. Además de tener una clara función de entretenimiento, son propuestas que consideran la internalización de la producción de parte de los alimentos que se consumen en las ciudades, a la vez que se aprovechan los residuos que allí se producen.

En particular, los huertos urbanos *comunitarios y autogestionados* – el centro de este estudio – se plantean como espacios de participación y autogestión de acuerdo a la complejidad del contexto local, de integración social a través de nuevas formas de relación y creación, de educación ambiental y de transmisión e intercambio de conocimientos inter-generacional, entre otros. Además, se presentan como una alternativa viable de organización participativa del territorio urbano.

Finalmente, y de acuerdo con lo anterior, se destacan un conjunto de características de los proyectos de huertos urbanos comunitarios que juegan un rol fundamental en su capacidad de intervención en aspectos sociales y ambientales de la ciudad; características que se deberían tener en cuenta a la hora de promocionar e implementar proyectos de huertos urbanos de cualquier tipo.

Palabras clave: Barcelona, Huertos urbanos, Auto-gestión, Participación, Sostenibilidad urbana, Comunidad

Abstract

This study presents the current situation of the urban (and periurban) gardens in Barcelona city. In order to describe and analyse these experience, we have classified them according to the type of organization developed in each project. In this way, we can find the following management systems: *a)* individual and self-managed; *b)* communitarian and self-managed; *c)* individual and supervised, and *d)* communitarian and supervised.

Urban gardens are, in general, a interesting tool to improve the urban sustainability. These projects have a clear entertainment function. Also, they internalize the production of part of the food consumed in the city, and make the most of urban wastes.

In particular, the *comunitarian and self-managed* urban gardens – the focus of this research – are spaces of public participation and self-management according to the complexities of the local context, promote social integration by means of new way of personal relationships and creation, and favour environmental education processes and the transmission and exchange of inter-generational knowledge. Moreover, they can function as a viable alternative of participatory organization of the urban territory.

Finally, and according to the above-mentioned ideas, we can highlight a set of key characteristics of the communitarian urban gardens projects, which play a fundamental role in the ability of the projects to intervene in social and environmental aspects of the city; characteristics that should be considered for the promotion and implementation of urban gardens projects of any type.

Keywords: Barcelona, Urban gardens, Self-management, Participation, Urban sustainability, Community

INTRODUCCIÓ

En l'actualitat, la meitat de la població mundial viu en àrees urbanes, i en els anomenats “països desenvolupats” la xifra arriba a tres quarts de la població (Nacions Unides, 2007)¹. Les ciutats són (eco)sistemes oberts que es nodreixen dels seus entorns i recursos immediats i llunyans. Les estructures urbanes són el resultat de llargs processos històrics que, evidentment, i sobretot degut a una elevada concentració de població, provoquen múltiples alteracions al medi i

seriosos problemes ambientals: acumulació de residus, contaminació de l'atmosfera i de l'aigua, gran dependència energètica i alimentària, etc.

En el món actual, unes poques ciutats s'erigeixen en els centres de control de l'economia capitalista globalitzada. Aquestes ciutats, anomenades *ciutats globals*, degudament connectades entre elles (a través de la xarxa de ciutats globals), concentren els processos econòmics centrals així com els processos de producció amb un major valor afegit. La resta de territoris no connectats a la xarxa de ciutats globals resten com a àrees perifèriques, i són destinades principalment a l'extracció de recursos per a satisfer les necessitats de les ciutats i com a zones de

1 Rural and Urban Areas 2007. Nacions Unides, Departament de assumptes econòmics i socials. Divisió de població. En : http://www.un.org/esa/population/publications/wup2007/2007urban_rural.htm

recepció dels residus que les ciutats produeixen (López García, D., López López, J.M., 2003). Barcelona és o pretén ser una d'aquestes ciutats globals.

Així doncs, les ciutats generen un contundent impacte al seu voltant; aquest impacte és el que W. Rees i M. Wachernagel volen mesurar a través del concepte de petjada ecològica. Els impulsors d'aquest model defineixen la petjada ecològica com l'àrea equivalent de sòl productiu o ecosistema aquàtic que requereix un assentament humà per tal de satisfer el seu model de desenvolupament, és a dir, per produir els recursos utilitzats i per assimilar els residus produïts per una població definida amb un nivell de vida específic indefinidament (Boada i Capdevila, 2000). Com més gran sigui aquest indicador, més gran serà l'impacte ambiental que produeix la ciutat. Per tant, per avançar cap a una ciutat més sostenible, el que cal és reduir-ne la petjada ecològica. En el cas de la ciutat de Barcelona, s'ha estimat que la petjada ecològica és de 469,7 vegades la seva superfície (Relea, F. I Prat, A., 1998, a Boada i Capdevila, 2000).

Les ciutats, que tradicionalment s'ubicaven de manera que en les seves àrees perifèriques hi haguessin les terres més fèrtils que les abastessin d'aliments i matèries primeres, ara destinen aquests espais altament productius a d'altres activitats desvinculades de l'agricultura i la relació entre la ciutat i la producció d'aliments cada cop és més remota.

En les darreres dècades, les transformacions del territori han anat de la mà dels canvis en l'alimentació de la població mundial, tant en relació a les característiques dels aliments que es consumeixen com als sistemes de producció, distribució i comercialització d'aquests aliments.

Així doncs, el model agroalimentari actual està fonamentat en la producció en massa, la qual cosa requereix grans superfícies i representa la concentració de la producció en zones allunyades de la distribució i consum d'aliments.

En aquest context, canviar els nostres hàbits en relació a la nostra necessitat més bàsica, menjar, retornant a un model de producció local, de control dels productes i mitjans de producció, i de proximitat entre l'hort i la taula, és probablement una de les iniciatives més potents al nostre abast per sortir-nos de l'esclavatge del model de producció i consum capitalista, i dels efectes socioeconòmics i ambientals que aquest comporta. Es tracta de buscar una altra forma d'organitzar el territori, considerant la internalització a les ciutats de la producció de part dels aliments que s'hi consumeixen i reduint així la petjada ecològica de la ciutat.

OBJECTIUS

L'objectiu principal d'aquest estudi és crear un document on es descriguin els diferents projectes d'Horts Urbans Comunitaris que hi ha a la ciutat de Barcelona, i les seves modalitats de gestió i organització col·lectiva. Es parteix de la consideració d'aquests projectes com a espais naturals de creació, aprenentatge, intercanvi i trobada.

Els objectius específics més específics són:

- Descriure els diferents tipus d'horts urbans i periurbans que hi ha actualment a la ciutat de Barcelona
- Informar sobre la situació actual de l'horticultura urbana comunitària a Barcelona, el seu context de formació i desenvolupament com a espai social, polític i ambiental.
- Recolzar i reivindicar el valor que representa l'hort urbà comunitari com espai d'intervenció i transformació social, recuperant espais de trobada, participació i autogestió.
- Generar material escrit, a partir d'experiències i vivències concretes, que pugui servir d'inspiració i recolzament tècnic a l'hora de crear nous projectes d'horts comunitaris autogestionats a les ciutats.

METODOLOGIA

D'acord amb els objectius d'aquest estudi, la metodologia ha estat bàsicament de tipus qualitatiu tot i que també s'han seguit estratègies quantitatives.

Per tal de dur a terme aquesta metodologia, s'han usat diverses tècniques:

- Entrevistes en profunditat
- Observació participant
- Enquestes

També s'ha realitzat una àmplia recerca bibliogràfica i per Internet amb la finalitat d'ampliar la informació obtinguda.

En base a les informacions recopilades, i segons uns atributs decidits en funció dels objectius de l'estudi, s'han definit unes tipologies d'horts urbans i s'han descrit les seves principals característiques. Alhora, s'han redactat les "històries de vida" de cadascuna de les experiències d'Horts Comunitaris que hi ha a la ciutat i s'han elaborat un quadre comparatiu i unes fitxes descriptives del funcionament d'aquests horts.

ELS HORTS URBANS

A nivell de l'Estat espanyol sembla que no hi ha una definició específica sobre els horts urbans; en sentim a parlar com els *horts en precari o informals*, *el mas del pobre*, *la parcel·la del desocupat*, *el fals xalet*, *el jardí de l'obrer*, o *l'espai d'oci del jubilat*, fent referència sobretot als horts que es troben a les zones periurbanes de les ciutats, en espais buits associats normalment a les lleres dels rius o a grans infraestructures viàries. Però també es poden incloure en la categoria d'horts urbans aquells que sorgeixen en espais buits, públics o privats, que es troben dins la ciutat (solars abandonats), en petits espais del propi habitatge (patis, balcons i terrasses), a les escoles, així com també les iniciatives de l'administració que creen xarxes d'horts urbans municipals dirigits principalment a les persones jubilades. L'existència dels horts a les ciutats no és

quelcom nou, i tot i que han anat essent expulsats de les ciutats en expansió, tenen una llarga tradició a tot el món. A les ciutats occidentals es recuperen en la ciutat industrial de meitats del segle XIX, amb un objectiu principal de subsistència, lligats a moments puntuals de crisi (econòmica, energètica) i a situacions de guerra. A partir dels anys 70 resorgeixen, aquest cop amb d'altres objectius o motivacions al darrere; a més de tenir una clara funció d'entreteniment, es plantegen com espais de participació i autogestió, de desenvolupament local, integració social, i educació ambiental.

El paper dels horts urbans a Barcelona

En aquest context de insostenibilitat urbana, i considerant els processos globals de crisi alimentària i energètica, entre d'altres, podem trobar exemples de processos de transformació de les ciutats cap a models alternatius de desenvolupament: models que consideren una major relació amb l'entorn immediat de la ciutat i els seus límits bio-físics. Concretament, el mes de setembre de 2006, a la petita població de Totnes, a Anglaterra, va néixer un moviment que ja té centenars d'aliats arreu del món: les Transition Towns, Ciutats en Transició. Les Transitions Towns (que poden ser un poble, un barri, una illa o una ciutat) tenen com a objectiu sostenir-se com a comunitat, però mitigant els efectes del zenit del petroli i la contracció econòmica que se'n derivarà, i reduint de manera dràstica les emissions de carboni. La iniciativa s'inicia amb grups autoorganitzats que desenvolupen projectes concrets en àmbits com el menjar, el transport, l'energia, l'habitatge o l'educació, com ara espais d'agricultura comunitària, monedes locals, serveis de cotxe compartit, o reciclatge laboral.

En aquest marc, amb un sistema agroalimentari rendit als interessos econòmics, i en una ciutat com Barcelona i la seva àrea metropolitana – amb una elevada densitat demogràfica i per tant una important demanda d'aliments i on s'han reduït, fins gairebé eliminar-los, els espais agrícoles existents – els horts urbans, en les

seves múltiples variants, apareixen com una de les poques alternatives viables (són espais autosuficients i que no requereixen grans inversions) a l'hora d'obtenir aliments de qualitat, i mitjançant un model de producció que contribueix a millorar la sostenibilitat integral de la ciutat. A nivell ambiental, començant per la tendència a l'autonomia alimentària, la naturalització de la ciutat i la contribució a l'eliminació dels residus produïts per aquesta (a través del compostatge, per exemple), i en la vessant social, són projectes que afavoreixen la participació, la trobada i la interacció dels ciutadans i ciutadanes, i permeten així reconstruir lligams i teixit social, elements fonamentals per a la qualitat de vida a les ciutats que han patit un fort deteriorament en l'actual model urbà. Per altra banda, els horts urbans són espais d'intervenció urbanística en els que es participa directament, des de les persones, en el disseny de la ciutat.

Tipologies d'horts urbans

Actualment a la capital catalana hi ha diverses experiències i tipus d'horts urbans. En primer lloc, es poden diferenciar els horts urbans a Barcelona pel tipus d'organització desenvolupada en cada projecte; entenent per organització la gestió dels recursos humans, econòmics i materials necessaris per al manteniment del projecte. D'aquesta manera, es troben horts gestionats individualment i horts comunitaris. D'altra banda, els projectes d'horts urbans també es diferencien segons la implicació o participació en la gestió dels horts per part de les persones que els treballen; així es diferencia entre els horts autogestionats i els horts supervisats. En tercer lloc, es pot fer una altra distinció en funció de la localització o emplaçament, que diferencia els espais urbans dels periurbans. En funció d'aquests atributs, s'ha fet la classificació següent:

Taula 1: Tipologies d'horts urbans

Tipus de gestió	Descripció	Horts
Individual i autogestionada	Cada parcel·la o hort és administrada per una persona, que decideix sobre les activitats de la mateixa. La totalitat (o quasi) dels recursos econòmics i materials depenen de la persona que porta l'hort.	Al balcó (urbans) En precari (periurbans)
Comunitària i autogestionada	Les activitats desenvolupades dins del projecte de l'hort (normativa interna, festes, treball comunitari, etc.) son decidides de manera col·lectiva, normalment en assemblea o de forma més informal. Una part important dels recursos econòmics i materials (aigua, compost, entre d'altres) son administrats per un òrgan participatiu.	Horts comunitaris
Individual i supervisada	Les activitats desenvolupades pels membres del projecte de l'hort, així com els recursos econòmics i materials, són gestionats per un organisme extern al conjunt de persones que cultiven les parcel·les. Les persones usuàries només gestionen la seva parcel·la, de forma individual, a nivell hortícola, i seguint una normativa preestablerta.	Horts municipals
Comunitària i supervisada	Les activitats desenvolupades pels membres del projecte, els recursos econòmics i els materials, són gestionats per una persona o col·lectiu diferent al grup de persones que treballen l'hort. El treball a l'hort es fa de forma col·lectiva.	Horts escolars

Font: Elaboració pròpia

Quan parlem d'horts urbans comunitaris, ens referim a aquells projectes que s'autodefineixen com a tals. Quan s'entra en més detall a revisar cada cas, ja es pot veure que hi ha diferents graus o formes de considerar la gestió comunitària. De moment però, en aquesta categoria s'inclouen aquells horts que estan gestionats per un grup humà vinculat per interessos comuns entorn a l'hort, que té una voluntat explícita d'organitzar-se i gestionar l'hort (tant la terra com els diferents recursos) conjuntament, en major o menor grau.

L'estudi presenta deu casos d'horts urbans comunitaris que estan en funcionament actualment a Barcelona ciutat. A partir de l'observació i de les entrevistes realitzades, s'han escrit les "històries de vida" de cada hort i s'han elaborat unes fitxes sobre la seva forma d'organitzar-se i funcionar. Amb la mateixa informació s'ha fet un quadre descriptiu-comparatiu de totes aquestes experiències².

Aquestes iniciatives, no acostumen a estar regulades des de l'Administració i es regeixen pel principi de l'autogestió i la organització horitzontal i participativa. A la ciutat de Barcelona, normalment l'emplaçament dels horts comunitaris és també autogestionat, exceptuant algun cas on hi ha algun tipus de cessió per part de l'Ajuntament. Es tracta d'espais públics o privats, en estat d'abandonament, que són okupats i recuperats per a fer-ne un ús públic i social de cara al barri on estan situats. Darrere d'aquesta okupació hi ha una clara denúncia de l'especulació immobiliària i una reivindicació d'espais i equipaments socials per als barris. Acostumen a ser doncs, projectes considerats il·legals, que viuen sota la pressió constant d'un possible desallotjament.

Com ja s'ha dit, no són projectes individuals sinó col·lectius, on acostuma a haver-hi un grup de gent fixe, més o menys reduït, i varies

persones que participen puntualment o s'impliquen només en aspectes concrets.

Els horts comunitaris són bàsicament espais d'experimentació hortícola i social. Per una banda es busca un acostament al món agrícola i a l'autogestió alimentària, en altres casos és un retorn a les arrels. En molts dels projectes estudiats, hi ha un clar component educatiu, amb la realització d'activitats i tallers per a nens i nenes, i amb la transmissió i intercanvi de coneixements que es donen en el dia a dia.

Però, tan importants són els coneixements pràctics entorn a l'hort que poden aportar les persones amb coneixements d'horticultura, com l'experiència associativa o la participació en dinàmiques col·lectives, i és que aquí no es tracta només de fer un hort, sinó d'autoorganitzar-se i crear formes de gestió comunitàries per als diferents aspectes del projecte que s'està compartint, i això requereix també un aprenentatge. Cada grup humà i cada context requereixen formes de fer diferents, i aquestes estan sempre en constant evolució.

Gairebé tots els horts comunitaris neixen de col·lectius, ja siguin associacions amb certa trajectòria com d'individus que s'agrupen motivats per a fer un projecte hortícola, vinculats als moviments socials. És per això que sempre hi ha una component social o popular, més enllà de les feines de l'hort: realització de dinars populars per a la gent del barri, cinemes a la fresca, tallers relacionats amb l'agroecologia, cursos i activitats promogudes per gent del barri, etc.

Són projectes no jeràrquics, basats en una organització assembleària i una gestió comunitària dels recursos (aigua, adob, eines, llavors i planter, etc.) i de la terra, en la majoria dels casos. Inclús en casos de parcel·lació de la terra, la gestió d'aquesta (delimitació i adjudicació) segueix essent comunitària, tot i que el treball i la collita siguin individuals, familiars o en petits grups. La freqüència de les assemblees varia en funció de cada cas, i la complexitat organitzativa també, segons les dimensions del grup, de l'espai, i de les

² Aquesta informació es pot trobar en la memòria del projecte de final de carrera de la llicenciatura de Ciències Ambientals, Aragay (2010)

activitats que es realitzen més enllà de treballar la terra.

També la planificació de l'hort i el disseny del mateix són diferents en cada cas, el que sí és un tret comú en tots els horts estudiats és la reutilització de materials abandonats, per a la construcció de les infraestructures necessàries: sistema de recollida i emmagatzematge d'aigua, compostador, llavorer o hivernacle, espais d'oci, etc.

Normalment l'economia és força precària (no es mouen grans volums de diners) i també és autogestionada, a base d'aportacions personals i de la realització d'activitats populars que generen certs ingressos.

Tot i que les motivacions per a formar part d'un projecte d'horts comunitaris són diverses i molt personals, aquest tipus d'hort es distingeix de la resta perquè, més enllà d'una component d'oci i d'autosubsistència, és a dir, de la producció de part de l'alimentació pròpia i familiar, són espais de participació que pretenen reconstruir el teixit social local, per refer des d'allí noves formes de relació i de creació.

Els horts urbans comunitaris, a més, en el marc de la teoria de les necessitats humanes fonamentals desenvolupada per Max Neef i Elizalde (1986), es poden considerar -en major o menor grau- satisfactors sinèrgics de totes les necessitats: participació, creació, llibertat, identitat, afecte, protecció, oci, subsistència i enteniment.

Actualment les experiències d'horts urbans comunitaris que hi ha a Barcelona estan en una fase inicial de rebuig a la institucionalització, regulació, normativització de qualsevol tipus d'iniciativa o projecte, des de l'exterior del mateix, i en moltes d'elles es respira informalitat i inclús desorganització. En algunes, amb més anys d'experiència, s'han començat a construir formes d'autogovernança, amb normatives de funcionament internes, repartiment del treball en comissions i mecanismes de resolució de conflictes, entre d'altres.

A la tardor del 2009, s'organitzà una trobada d'horts urbans comunitaris amb la intenció de coneixes i crear vincles. A partir de la trobada s'ha creat una xarxa que manté en contacte a totes aquestes experiències. Els objectius principals d'aquesta xarxa i de mantenir-se en contacte permanent són:

- Intercanvi de coneixements: compartir i documentar l'experiència hortícola, organitzar tallers.
- Creació d'un banc de recursos: compartir recursos i l'accés a aquests (llistat de contactes, xarxa d'intercanvi o préstec)
- Xarxa d'ajuda mútua, per a jornades de treball, okupacions, desallotjaments, etc.
- Difusió de l'agricultura urbana: visibilitzar els diferents projectes existents i generar participació
- Consolidar espais de trobada
- Treballar sobre les formes organitzatives internes

Ara mateix, la xarxa s'articula a través d'Internet, amb una llista de correu, i són moltes les activitats que es realitzen en comú. Ja s'ha celebrat una segona trobada i s'està preparant la tercera de cara a la propera tardor.

CONCLUSIONS

Els horts urbans, en el context actual de la ciutat de Barcelona, a més de ser espais d'entreteniment i aprenentatge, esdevenen una forma personal o col·lectiva de recuperar la sobirania alimentària; són una alternativa al sistema agroalimentari actual, i és que escollir què volem menjar, tot i que no resulti fàcil, és quelcom que encara està a les nostres mans. A més, són instruments útils en la rehabilitació ecològica de les ciutats, amb la capacitat d'influenciar en aspectes tan socials com ambientals de la sostenibilitat urbana.

Actualment a Barcelona els projectes d'horts urbans comunitaris estan en un estat embrionari en el que el rebuig a la institucionalització i la normativització, en marquen considerablement les dinàmiques i el funcionament. Molts d'aquests projectes, precisament per voler fugir

d'aquest ordre imposat, són molt informals i desorganitzats. En alguns casos on el projecte d'hort comunitari ja té més anys d'experiència o una trajectòria d'organització important, sí que s'han creat tota una sèrie d'estructures organitzatives i s'han desenvolupat sistemes de gestió d'acord a les complexitats dels recursos compartits – l'aigua, la terra, les aportacions monetàries, i/o el temps en forma de treball, entre d'altres – i a les expectatives i motivacions dels/de les participants. Es troben diferents normes d'ús relacionades amb la gestió de un bé col·lectiu. En alguns casos es troba una clara definició de qui i com entra i surt del grup, que d'acord amb Ostrom (2009), és una de les més importants normes d'ús en sistemes de gestió col·lectiva de recursos i béns. En altres casos, es troben mètodes de monitorització i sanció, instàncies de resolució de conflictes i, gràcies al funcionament assembleari, les regles són conegudes, enteses i validades per els/les participants.

Cadascun dels projectes estudiats és diferent, i en aquesta diversitat rau gran part de la seva riquesa, però en tots s'experimenten formes de gestió alternatives a les promogudes des de l'administració, i un oci diferent al que ofereix el mercat.

Després de conèixer les diferents realitats existents, es poden destacar un conjunt de característiques que juguen un rol fonamental en els projectes d'horts urbans i que influeixen en la seva capacitat d'intervenció en aspectes socials i ambientals de la ciutat:

- Proximitat a les zones de residència dels hortolans. Per tal que en sigui eficaç el seu cultiu, i per tal de mantenir al màxim la coherència entre la proximitat entre el la producció i el consum de les hortalisses.
- Els cultius han de seguir el model agroecològic, és a dir, no utilitzar pesticides ni fertilitzants químics, utilitzar llavors de varietats locals, no modificades genèticament ni híbrides, realitzar compostatge de la matèria orgànica (incloent la generada a les llars dels hortolans i hortolanes), aconseguir un sòl de qualitat, potenciar la recollida d'aigua de la

pluja i la reutilització de les aigües grises, etc. Minimitzant la dependència econòmica, energètica i material dels participants i del projecte, respecte d'insums externs.

- Cal que el grup d'hortolans/es segueixi un model d'organització autònom i participatiu que inclogui mecanismes d'autogovernança més o menys definits (assemblea, comissions de treball), amb mecanismes d'entrada i sortida, certes normes establertes, i alguns objectius clars (que no inamovibles). Sempre procurant que això no signifiqui la pèrdua de llibertat personal, o l'aplicació de regles estrictes que no tinguin en compte les diferents situacions i necessitats de cadascú, etc. D'aquesta manera, es construeixen projectes més constants i sòlids, amb estructures diferents a les imposades, basades en el respecte mutu, la col·laboració, la preocupació i la cura cap a la resta de persones, i la inclusió de totes les opinions i formes de fer.
- Els horts han de ser dissenyats i construïts pels mateixos hortolans (així no només en satisfan les necessitats alimentàries sinó d'altres necessitats fonamentals) i han d'incloure la presència d'espais adequats per a la trobada i realització de diferents tipus d'activitats (lúdiques, educatives, de reunió, etc.).
- És molt important potenciar les relacions intergeneracionals, que no només afavoreixen la transmissió de coneixements a nivell hortícola, sinó un munt d'intercanvis interessants a nivell humà.
- Formar part d'una xarxa que mantingui els hortolans i hortolanes connectats, de manera que es puguin intercanviar coneixements, recursos i ajuda mútua.
- Tenir unes infraestructures mínimes: d'accés, emmagatzematge i distribució de l'aigua, un cobert per guardar eines i materials, i per resguardar-se de les inclemències del temps, entre d'altres, que podrien estar subvencionades.
- Ser espais no amenaçats de forma permanent. Aquest aspecte, tot i no ser imprescindible, facilitaria considerablement l'evolució d'aquests projectes.

Per tal que això pugui ser així, serien interessants una sèrie de canvis en les polítiques públiques i les normatives municipals:

- Cal una voluntat política real de fomentar aquest tipus de projectes i aportar els recursos (econòmics i materials) necessaris per a la seva creació i desenvolupament. No es tracta de crear projectes d'horts urbans dissenyats per a “embellir” i “pintar de verd” la ciutat o els seus voltants, sinó de facilitar el funcionament d'experiències que ja estan en marxa o que estan en projecte, i que reuneixen les característiques abans esmentades.
- També és fonamental el reconeixement normatiu dels horts urbans en els plans d'ordenació territorial per a protegir-los de l'especulació immobiliària i del creixement voraç de la ciutat, així com crear fórmules que permetin la conversió d'espais abandonats en espais d'horts: la cessió obligada de solars³.
- També és imprescindible canviar el concepte de “participació ciutadana” que té i promou l'administració, i permetre una participació real, en la que els hortolans es puguin autoorganitzar i crear els seus propis òrgans de decisió i governança, sense una normativa imposada des de l'exterior.

3 La Cooperativa de Consum Responsable de l'Ateneu Candela i el Grup per la Protecció dels Espais Naturals a Terrassa han proposat recentment a l'ajuntament que cada districte tingui una zona d'horts urbans a disposició del veïnat. Per altra banda, al Districte de Ciutat Vella, el maig del 2008 es realitzà una prova pilot d'un projecte que pretén regular l'adquisició temporal de solars privats per donar-hi un ús públic. De moment cap d'aquests espais s'ha convertit en un hort urbà gestionat pels veïns/es del barri.

BIBLIOGRAFIA

BADAL, M., BINIMELIS, R., GAMBOA, G., HERAS, M., TENDERO, G. (2010). *Arran de terra. Indicadors participatius de Sobirania Alimentària a Catalunya*. Barcelona. Institut d'Economia Ecològica i Ecologia Política (IEEEP) – Entre Pobles.

BOADA, M. i CAPDEVILA, L. (2000). *Barcelona Biodiversitat urbana*. Ajuntament de Barcelona, Barcelona. Centre d'Estudis Ambientals UAB.

DELGADO, M. (2007). *La ciudad mentirosa. Fraude y miseria del “modelo Barcelona”*. Madrid. Ed. Catarata.

ESCUTIA, M. (2009). *L'hort escolar ecològic*. Barcelona. Ed. Graó.

FAUS, P. (2008). *La ciudad jubilada. Breve diccionario sobre los huertos informales en los ríos de Barcelona*. Barcelona. Centre de Cultura Contemporània de Barcelona.

GAVALDÀ, M. (1997). *Horticultura ecològica. Propostes i aplicacions per a la ciutat sostenible*. Projecte de final de la llicenciatura en Ciències Ambientals, UAB.

Generalitat de Catalunya (2009). *Guia d'integració paisatgística 2. Horts Urbans i Periurbans*. Barcelona. Departament de Política Territorial i Obres Públiques. Direcció General d'Arquitectura i Paisatge.

LÓPEZ GARCÍA, D. i LÓPEZ LÓPEZ, J.M. (2003). *Con la comida no se juega. Alternativas autogestionarias a la globalización capitalista desde la agroecología y el consumo*. Madrid. Traficantes de sueños.

MAX-NEEF, M. (1994). *Desarrollo a escala humana. Conceptos, aplicaciones y algunas reflexiones*. Barcelona. Ed. Icaria.

MONTASELL, J. (2006). “Els espais agraris de la regió metropolitana de Barcelona”. *L'Atzavara*, 14, p. 73-89.

MORÁN ALONSO, N. (2009). “Huertos Urbanos en tres ciudades europeas: Londres, Berlín, Madrid”. Treball d'investigació tutelada. Departamento de Urbanística y Ordenación del Territorio. Escuela Técnica Superior de Arquitectura. Universidad Politécnica de Madrid.

MORENO FLORES, O. (2007). “Agricultura Urbana: Nuevas estrategias de Integración Social y Recuperación Ambiental en la Ciudad”. *Revista Electrónica DU&P. Diseño urbano y paisaje volumen IV N° 11*. Santiago de Chile, Chile. Centro de Estudios Arquitectónicos, Urbanísticos y del Paisaje. Universidad Central de Chile.

OCÓN MARTÍN, B. (2008). “Importancia de los espacios agrarios en el entorno de las grandes ciudades”. Comunicació tècnica escrita. 9º Congreso Nacional del Medio Ambiente. Cumbre del Desarrollo Sostenible. Madrid.

OSTROM, E. (2008). “El gobierno de los bienes comunes desde la ciudadanía”. En: Helfrich, Silke (Compiladora), 2008. *Genes, bytes y emisiones: bienes comunes y ciudadanía*. México y Cuba. Ediciones Böll.

ROMERO, J. (2002). *El rebost de la ciutat. Manual de permacultura urbana*. Barcelona. Fundació terra.

RUIZ, R. (1988). “Gregorio Ballesteros. Si quieres ser feliz en la vida hazte agricultor”. *El País*, 11 de gener de 1988.

UNIÓ TEMPORAL D'ESCRIBES (2004). *Barcelona Marca Registrada. Un model per desarmar*. Barcelona. Virus Editorial.

VALLÈS, J.M. (2007). *L'hort urbà. Manual de cultiu ecològic als balcons i terrats*. Barcelona. Ediciones del Serbal.